

УДК 81'42

М. І. Венгринюк,
кандидат філологічних наук, доцент
(Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу)
perekklad@nung.edu.ua

**ПРАГМАТИКА ВТОРИННИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ
(НА МАТЕРІАЛІ ЗАГОЛОВКІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ НАФТОГАЗОВОГО СПРЯМУВАННЯ)**

У статті досліджено прагматичний потенціал вторинних науково-технічних текстів на прикладі заголовків наукових статей нафтогазового спрямування. Встановлено, що вторинні (периферійні) тексти покликані задовольняти сучасні пошукові потреби читача в певній галузі науки, сприяти пришвидшенню отримання необхідних знань, динамізувати пізнавальний процес реципієнта. Домінантну роль в актуалізації прагматичних смислів відіграє автор. Саме він задає стратегію розуміння, сприйняття й оцінки наукового знання, сприяє економії пошукових ресурсів реципієнта.

Ключові слова: вторинний (периферійний) текст, прагматика, заголовок, науково-технічний текст, інтенційно-авторська домінанта.

Постановка проблеми. Іманентною рисою тексту є його спрямованість на продукування прагматичних смислів. І цей процес є складний і безперервний. Множина потенційних актуалізацій прагматичних смислів залежить від інтенцій автора, інтерпретаційної складової, пов'язаної із діяльністю адресата-читача, та низки екстралінгвістичних чинників.

У площину прагматики потрапляють тексти, неоднорідні за жанрово-стильовою належністю, хронологією створення, читацькою рецепцією. Їх ґрунтовний аналіз крізь призму комунікації дозволить експлікувати складні мовленнєві процеси, що відбувається на перетині багатовекторних текстових координат.

Мета наукової статті – розкрити прагматичний потенціал вторинних науково-технічних текстів на прикладі заголовків наукових статей нафтогазового спрямування.

Матеріалом дослідження послужили заголовки науково-технічних статей нафтогазового спрямування (науково-виробничий журнал "Нафтова і газова промисловість", "Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу"). Обсяг проаналізованих заголовків становить понад 300 одиниць.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом у поле наукових досліджень, пов'язаних із вивченням прагматичних актуалізацій, все частіше потрапляє науково-технічний текст. Його основними рисами є формальна стислість, лаконічність, інформаційна щільність, точність, прагнення до економії мовних засобів, підкреслена логічність, узагальненість, стандартизованість форми. Науково-технічні тексти ускладнені з формально-структурного боку, адже передбачають наявність первинних і вторинних текстів. Первинним є текст, який найбільш повно розкриває зміст наукового знання. Він виконує пізнавально-комунікативну функцію [1]. До вторинних текстів (за іншим визначенням периферійних [1]) належать заголовки, передмова, післямова, вступ, висновки, анотації. Це – відносно самостійні тексти, що узагальнено виражають зміст первинного тексту і є результатом його аналітико-синтетичного опрацювання. Вони мають деякий фоновий оригінал, першоджерело [2], з яким зберігають тісний когнітивно-семантичний зв'язок [3].

Вторинні тексти володіють потужним комунікативним потенціалом. Розглянемо це на прикладі заголовків науково-технічних статей нафтогазового спрямування.

Заголовок – це обов'язкова частина тексту, що у найбільш сконденсованій, лапідарній формі представляє основний зміст повідомлюваного. На думку Т. Токаревої, заголовок є першим знаком твору; актуалізація категорії перспекції і прагматичності починається саме з нього [4]. Основними його ознаками є: поліфункціональність, тісна смислова співвіднесеність з основним текстом, здатність виступати в сильній позиції тексту і визначати стратегію його сприйняття [5].

З комунікативно-прагматичного боку заголовки покликані задовольняти сучасні пошукові потреби читача в певній галузі науки [1], сприяти пришвидшенню отримання необхідних знань, динамізувати пізнавальний процес, надаючи реципієнту чітку і зрозумілу інформацію про явища, процеси і їх диференційні ознаки. У зв'язку з цим комунікативно значущими для заголовка, на нашу думку, стають аксіологічні засоби, оскільки вони здатні актуалізувати атрактивний та рекламний прагматичний зміст, як-от: *новий підхід, нові технології, сучасні методи, сучасні проблеми, незвичайний різновид, важливі аспекти* тощо. Розглянемо приклади:

Третій параметр, або Новий підхід до визначення та інтерпретації водовіддачі бурового розчину.

Нові технології локалізації розливів нафти на морі.

Сучасні методи теоретичного моделювання механічних станів бурильних колон у вертикальних свердловинах.

Сучасні проблеми руйнування гірських порід вибухом.

Незвичайний різновид альпійських жил з порід залізо-кременистої формації Криворізького басейну. Про деякі важливі аспекти пошуків золота на Криворіжжі.

Шляхи ефективного впровадження горизонтальних свердловин у газо- і нафтовидобувній галузі.

Встановлюючи модальну рамку висловлювання (новий – неновий, сучасний – несучасний, незвичайний – звичайний, важливий – неважливий, ефективний – неефективний), автор за допомогою аксіологічних засобів спрямовує пошукову стратегію реципієнта на найбільш актуальні, сучасні підходи, методи, аспекти вивчення явища чи процесу.

В іншому випадку автор використовує прагматичні маркери з метою економії пошукових ресурсів реципієнта, отримання ним найбільш значущої інформації. Наприклад:

Основні віхи розвитку газової промисловості України.

Короткий аналіз складу ультраметаморфічних утворень фундаменту древніх платформ у зв'язку з їх алмазоносністю.

У наведених прикладах інтенційно-авторську спрямованість заголовків актуалізують словосполучення *основні віхи*, *короткий аналіз*. Увагу реципієнта зосереджено на найбільш важливому, інформаційно сконденсованому. Основне комунікативне завдання автора – уникнення надлишковості інформації, акцент на головному.

Інтенційно-авторська домінанта виявляється і в тому випадку, коли потрібно диференціювати об'єкт дослідження, виокремити його з низки однорідних. Потужним прагматичним чинником є, безперечно, аксіологічні засоби. Наприклад:

Селадоніт – новий мінеральний пігмент Криворізького басейну.

Червоний шлам Миколаївського глиноземного заводу – цінна техногенна сировина.

Проведений аналіз свідчить про те, що частовживаними у заголовках науково-технічних текстів є лексеми "ефективність", "удосконалення", "доцільність" тощо. Їх прагматичне навантаження впливає з екстралінгвістичного контексту: спрямованість на покращення технологічного процесу – одне з основних завдань сучасної науки і техніки. Автор передбачає, що такий тематичний ракурс може бути цікавий для реципієнта. У цьому й полягає прогностична функція заголовка. Наприклад:

Ефективність використання легких фракцій вуглеводнів.

Удосконалення технології буріння похило-скерованих і горизонтальних свердловин.

Оптимізація спектра власних частот коливань бурильної колони.

У контексті сказаного важливу роль у процесі оптимізації технологічного процесу відіграє досвід. Часто саме він є критерієм доцільності використання тієї чи іншої методики, прийому, засобу. Наприклад:

Досвід проектування та застосування горизонтального розкриття покладів вуглеводнів.

Досвід спорудження свердловин на Волошківській площі.

Аналіз прагматичного потенціалу заголовків науково-технічних текстів вказує й на те, що автор задає стратегію розуміння, сприйняття й оцінки наукового знання: обмежує або розширює коло питань, які потребують наукового осмислення; тематично дозує й сегментує текстову інформацію, обираючи для наукового аналізу такі поняття, явища, процеси, що становлять, на його думку, найбільшу наукову цінність.

Один із способів оцінки запасів вуглеводнів об'ємним методом у багатопластових покладах, пов'язаних із літологічно невитриманими газоводонесними колекторами.

Про два основних типи зеленокам'яних утворень Середнього Придніпров'я.

Деякі особливості локалізації та складу так званих втрачених покладів багатих залізних руд Інгулецького родовища (Криворізький басейн).

Така сегментація наукового знання в заголовку може, з одного боку, вказувати на те, що той чи інший жанр накладає обмеження на обсяг текстового матеріалу (наприклад, рамки наукової статті), з іншого – на прагматичну вибірковість автора (*один із способів оцінки...*, *два основних типи...*, *деякі особливості...*).

Прагматичну спрямованість заголовків науково-технічних текстів часто визначають екстралінгвістичні чинники. Один із них пов'язаний із необхідністю швидкого пошуку потрібної інформації. В умовах постійного зростання кількості науково-технічних джерел значущими стають такі характеристики заголовка, як чіткість, точність, інформаційна місткість, а також структурно-пошукова доречність розташування слів у заголовній рубриці. Правильно зроблений автором лексико-синтаксичний акцент дозволяє реципієнту без зайвих зусиль орієнтуватись у множині однотематичних заголовків, знаходити потрібну інформацію, визначати головні й другорядні інформаційно-текстові потоки. Те, на чому саме буде зацентровано, залежить, з одного боку, від тематичного вибору автора, з іншого – від прагматичного. Наприклад, інтенційно-авторська спрямованість заголовка може бути пов'язана з номінацією конкретного об'єкта, описом процесу, стану, технології, методики, експерименту тощо. Порівняймо:

Органоколоїдні реагенти. Характеристики і технології їх одержання для застосування в бурінні свердловин.

Сульфідноносні залізисті кварцити Петровського родовища.

Експериментальні дослідження міцності системи "трубопровід – композитний бандаж".

Математичне моделювання роботи верстата-гойдалки штангової нафтовидобувної установки.

Висновки. Однією з основних рис науково-технічного тексту (поряд із структурною повнотою і конкретністю, формальною стислістю і лаконічністю, інформаційною щільністю і точністю, прагненням до економії мовних засобів, підкресленою логічністю, узагальненістю, стандартизованістю форми) є спрямованість на продукування прагматичних смислів. Вторинні науково-технічні тексти, зокрема заголовки, реалізують множину потенційних прагматичних актуалізацій. Домінантна роль у цьому процесі належить автору. Саме він задає стратегію розуміння, сприйняття й оцінки наукового знання, сприяє економії пошукових ресурсів реципієнта.

Перспективою дослідження є аналіз прагматичних функцій усіх видів вторинних науково-технічних текстів (анотацій, передмов, післямов, вступних статей, висновків).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Котюрова М. П. Культура научной речи : текст и его редактирование / М. П. Котюрова, Е. А. Баженова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Флинта : Наука, 2008. – 280 с.
2. Тюленев С. В. "Вторичный" текст как средство прагмалингвистического изучения оригинала : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Сергей Владимирович Тюленев ; Моск. гос. университет им. М. В. Ломоносова. – Москва, 2000. – 19 с.
3. Первухина С. В. Когнитивно-семантическая связь вторичных текстов и их текстов-источников / С. В. Первухина // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. – 2012. – Т. 1. – № 2. – С. 116–124.
4. Токарева Т. С. До проблеми поняття тексту і ролі заголовка тексту як його організуючого елементу / Т. С. Токарева // Наукові записки. – Випуск 89 (5). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : [у 5 ч.]. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2011. – С. 62–67.
5. Трубникова Ю. В. Текст и его заголовок : проблема структурного и семантического взаимодействия / Ю. В. Трубникова // Известия Алтайского государственного университета. Серия : Филология. – 2010. – № 2-2 (66). – С. 121–126.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kotiurova M. P. Kul'tura nauchnoy rechi : tekst i ego redaktirovanie [Culture of Scientific Speech : Text and its Editing] / Kotiurova M. P., Bazhenova E. A. – [2-e izd. pererab. i dop.]. – M. : Flinta : Nauka, 2008. – 280 s.
2. Tiulenev S. V. "Vtorichnyi" tekst kak sredstvo pragmalingvisticheskogo izucheniya originala [The "Secondary" Text as a Mean of Pragmalinguistic Study of the Original] : avtoref. diss. na soiskanie uch. stepeni kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 "Germanskije yazyki" / Sergey Vladimirovich Tiulenev ; Mosk. gos. universitet im. M. V. Lomonosova. – Moskva, 2000. – 19 s.
3. Pervukhina S. V. Kognitivno-semanticheskaja svjaz' vtorichnykh tekstov i ikh tekstov-istochnikov [Cognitive and Semantic Relation of Secondary Texts and their Texts-Sources] / S.V. Pervukhina // Vestnik Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta im. A. S. Pushkina [Leningrad A. S. Pushkin State University]. – 2012. – T. 1. – № 2. – S. 116–124.
4. Tokareva T. S. Do problemy ponyattya tekstu i roli zagolovka tekstu iak iogo organizuiuchogo elementu [On the Issue Concerning the Definition of the Text and the Role of the Text Title as its Organizing Element] / T. S. Tokareva // Naukovi zapysky [Scientific Notes]. – Vypusk 89 (5). – Seriya : Filologichni nauky (movoznnavstvo) : [u 5 ch.]. – Kirovograd : RVV KDPU imeni Volodymyra Vynnychenka, 2011. – S. 62–67.
5. Trubnikova Iu. V. Tekst i ego zagolovok : problema strukturnogo i semanticheskogo vzaimodeystviya [Text and its Title : the Problem of the Structural and Semantic Relation] / Yu. V. Trubnikova // Izvestiya Altayskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya : Filologiya [Altayskiy State University News. Series : Philology]. – 2010. – № 2-2 (66). – S. 121–126.
6. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Linguistic Encyclopedia Dictionary] / [gl. red. V. N. Yartseva]. – M. : Sov. entsiklopediya, 1990. – 685 s.

Матеріал надійшов до редакції 19.05. 2014 р.

Венгриянук М. И. Прагматика вторичных научно-технических текстов (на материале заголовков научных статей нефтегазового направления).

В статье исследуется прагматический потенциал вторичных научно-технических текстов на примере заголовков научных статей нефтегазового направления. Установлено, что вторичные (периферийные) тексты призваны удовлетворять современные поисковые потребности читателя в определенной области науки, способствовать ускорению получения необходимых знаний, динамизировать познавательный процесс реципиента. Ведущая роль в актуализации прагматических смыслов принадлежит автору. Именно он задает стратегию понимания, восприятия и оценки научного знания, способствует экономии поисковых ресурсов реципиента.

Ключевые слова: вторичный (периферийный) текст, прагматика, заголовок, научно-технический текст, интенция автора.

***Venhryniuk M. I. Pragmatics of Secondary Scientific and Technical Texts
(Based on the Material of Scientific Articles Headlines of Oil and Gas Sphere).***

The article examines the pragmatic potential of secondary scientific and technical texts on the example of scientific articles headlines of oil and gas sphere. It has been found out that secondary (peripheral) texts must meet the reader's contemporary search needs in certain branches of science, assist in faster obtaining of necessary knowledge and dynamicize the recipient's cognitive process. Author has a dominant role in pragmatic meanings actualization. It is the author who sets a strategy for the comprehension, perception and evaluation of some scientific knowledge: limits or enlarges a range of problems that need the scientific grounding; topical proportions and segments of the textual information for the scientific analysis by choosing such notions, phenomena, and processes that, he or she thinks, are of the greatest scientific value. In another case the author uses pragmatic markers in order to save the recipient's search resources and make it possible for him or her to obtain the most significant information. It has been found out that the intention and author's keynote are also discovered when it is necessary to differentiate the research subject and distinguish it in a line of the similar ones. Axiological means undoubtedly become powerful pragmatic factors. It has been also found out that the pragmatic trend of the scientific and technical texts headlines is often determined by extralinguistic factors. One of them is connected with the necessity of the needed information fast search. Such headline characteristics as clearness, accuracy, information capaciousness and also the structure and search appropriateness of the word order in the headlines become significant in the context of the continuous increase of the amount of scientific and technical sources. The author's well-made lexical and syntactical emphasis allows the recipient to orient himself or herself without unnecessary efforts in a set of the same subject headlines, find the necessary information and determine main and auxiliary informational and textual flows.

Key words: secondary (peripheral) text, pragmatics, headline, scientific and technical text, intention and author's keynote.